

ผัง ภาพรวมบาลีไวยากรณ์

อักษร อักษรวิธี

นามกิตก์

ธาตุ+ปัจจัย(+วิภัตติ)
ทา-ณฺว-ลี = **ทายโก**
กร-ตุํ = **กาตุํ**

ตัทธิต

นาม+ปัจจัย(+วิภัตติ)
สติ-มนฺต-ลี = **สติมา**
ติ-กฺขตฺตุํ = **ติกฺขตฺตุํ**

สมาส

ศัพท์ ๒ ศัพท์ (เว้นอาขยาต)
ขึ้นไปต่อกัน
พุทฺโธ เอว รตนํ พุทฺธรตนํ

กิริยากิตก์

ปัจจัยบางตัว เช่น ต อนีย ตพพ
ใช้เป็นคุณนาม-นามนามได้

ประเภทคำ

นามนาม

หน้าที่

เป็น ประธาน/กรรม/...*
พุทฺโธ/พุทฺธํ/...

คุณนาม

เป็น วิเสสนะ
(ขยายนามนาม-สัพพนาม)
อคฺโค พุทฺโธ ...

สัพพนาม

แทนนามนามที่กล่าวถึงแล้ว
ขยายนามนามให้รู้ว่าเป็นสิ่งไหน
อย่างเน้นอ่อนหรือไม่เน้นอ่อน
โส ตํ อุปาสกํ ทิสฺวา ...

* นามนามหุตยวิภัตติ เอกวจนะ
ใช้เป็นกิริยวิเสสนะได้ เช่น สุขํ สุขตี.

สมัญญาภิธาน

สระ พยัญชนะ การออกเสียง
อ อา... ก ข ค ฆ ง...

สนธิ

ต่ออักษร
สาธฺ-อิตฺติ > สาธฺตฺติ

นาม

คำ

กิริยา

วจีวิภาค
ประเภทคำ
การสร้างคำ

อพยยศัพท์

ประเภทคำ:

อุปสรรค

หน้าที่:

ลงหน้านามนาม คุณนาม กิริยา
เพื่อให้ความหมายพิเศษขึ้น
อติกุสโล พุทฺโธ อากฺขมฺสตี.

นิบาต

ลง(ระหว่างคำ)ในประโยค
เป็น กิริยวิเสสนะ อาลปนะ ...
ภนฺเต กิร พุทฺโธ อชฺช น อากฺขมฺสตี.

ปัจจัย

ลงท้ายนามนาม สัพพนาม แทนวิภัตตินาม
ลงท้ายธาตุ เพื่อทำให้เป็นกิริยา (มาแล้ว) หรือกิริยานาม (การมา)
อชฺช พุทฺโธ ธมฺมํ เทเสตุํ อิธ อากฺขนฺตฺวา ราชคฺชโธ นิกฺขนฺโต.

ประโยค

วากยสัมพันธ์

หน้าที่ของคำและความสัมพันธ์ระหว่างคำ ในประโยค
กฎเกณฑ์การเรียบเรียงคำเป็นประโยค

หน้าที: **อณฺเฐ เม สรณํ นตฺถิ. พุทฺโธ เม วรํ สรณํ (โหติ).**
ประเภทคำ: วิเสสนะ สามีสัมพันธ ประธาน กิริยา ประธาน สามีสัมพันธ วิเสสนะ วิภัตติตา กิริยา
คุณนาม นามนาม นามนาม กิริยา นามนาม นามนาม คุณนาม นามนาม กิริยา

ฉันท

ฉันทลักษณะ

การแต่งกลอนกวีในภาษาบาลี ที่เรียกว่า ฉันท หรือ คาถา
เพื่อให้ถ้อยคำกะทัดรัด จดจำง่าย และสวดได้ไพเราะเป็นจังหวะจะโคน
นตฺถิ เม สรณํ อณฺเฐ. พุทฺโธ เม สรณํ วรํ.

การสร้างคำใหม่

	ฐาน	ปัจจัย	วิภัตติ
กิริยาอาขยาต:	ธาตุ	ลง ปัจจัยอาขยาต	วิภัตติอาขยาต
กิริยากิตก์:	ธาตุ	ลง ปัจจัยกิริยากิตก์	(วิภัตตินาม)
นามกิตก์:	ธาตุ	ลง ปัจจัยนามกิตก์	(วิภัตตินาม)
ตัทธิต:	นามศัพท์	ลง ปัจจัยตัทธิต	(วิภัตตินาม)
สมาส:	ศัพท์ ๒ ศัพท์	(ยกเว้นอาขยาต) ขึ้นไป	ต่อกัน

ประเภทคำ

กิริยาอาขยาต

หน้าที่

เป็น กิริยาใหญ่/หลัก
อคฺโค พุทฺโธ คจฺฉตี.

ธาตุ+ปัจจัย+วิภัตติ
คฺม-อ-ติ = คจฺฉตี

กิริยากิตก์

เป็น กิริยาย่อย หรือ กิริยาใหญ่/หลัก
อคฺโค พุทฺโธ อิธ อากฺขนฺตฺวา คโต.

ธาตุ+ปัจจัย(+วิภัตติ)
คฺม-ตฺวา = คณฺตฺวา คฺม-ต-ลี = คโต

เทียบประเภทคำ

ไทย	English	บาลี	
นาม	noun	นามนาม	นาม(ศัพท์)
สรรพนาม	pronoun	สัพพนาม	
คุณศัพท์	adjective	คุณนาม (วิเสสนะ)	
บุพบท	preposition	วิภัตติ (ต่อท้ายนามศัพท์)	
กิริยา	verb	กิริยา (อาขยาต/กิตก์)	
กิริยวิเศษณ์	adverb	กิริยวิเสสนะ (นิบาต/นามนามหุตยวิภัตติ/ -ตฺวา ที่ไม่แปลว่า ...แล้ว และแปลหลังกิริยาที่อยู่หลัง)	
สันธาน	conjunction	นิบาต	
อุทาน	interjection	นิบาต	

ศัพท์ บท ประโยค พากย์ พากยวงศ์

ศัพท์ (สทท) คือ นาม กิริยา ที่ยังไม่ได้ลงวิภัตติ และอพยยศัพท์ (นิบาต อุปสรรค)
บท (ปท) คือ นาม กิริยา ที่ประกอบวิภัตติแล้ว เอาไปใช้ในประโยคต่างๆ ได้
(ในการนับจำนวนบท แม้มีหลายศัพท์มาต่อกัน ถ้ามี ๑ วิภัตติก็นับเป็น ๑ บท)
พากย์ (วากย) = ประโยค (ใน ๕ วากย)
(พากย์/ประโยค ต้องมีกิริยาคุมพากย์ (แม้ไม่มีประธาน เช่นประโยคภาววาจก))
พากยวงศ์ (วากย+องค) = (บาง)ส่วนของประโยค (ไม่มีกิริยาคุมพากย์)
กิริยาคุมพากย์ = กิริยาคุมประโยค = กิริยาใหญ่ = กิริยาหลัก = กิริยาที่ใช้จบประโยค
กิริยาภายใน = กิริยาในระหว่าง = อพฺถันตรกิริยา = กิริยาย่อย

ประโยคทางสัมพันธ์

- ๑) ประโยคลิงคัตถะ มีประธานปฐมวิภัตติ แต่ไม่มีกิริยาคุมพากย์ เช่น จณฺโฑ ลุทฺทโก.
- ๒) ประโยคลักษณะ (ประโยคแทรก ที่ประธานลงสัตตมวิภัตติ กิริยาใช้ ต อนุต มาน ปจ.)
- ๓) ประโยคอนุาท (ประโยคแทรก ที่ประธานลงฉฐวิภัตติ กิริยาใช้ ต อนุต มาน ปจ.)
- ๔) ประโยคกิริยาประธานย (ตฺวา) ๕) ประโยคกิริยาปรามาส ๖) ประโยคสัตตมมีปัจจัยตะ